

FIKRALARDA GÜLMECEYİ YARATAN KARŞITLIK

Ümral DEVECİ¹

ÖZ

İnsan, ölüm gerçekliğini algılayan ancak ne zaman gerçekleşeceğini bilemeyen bir canlı olarak hayata bu durumun ortaya koyduğu eksiklikle başlar. Dolayısıyla da yaşamı boyunca hep eksiklik olarak gördüğü şeyleri tamamlama çabası içindedir. Algıladığı eksikliği değişik yollarla telafi etmeye çalışır. Bu telafi yollarından biri de mizahtır. Eksiklikler mizah yoluyla giderildiğinde üstünlük ve rahatlama duygusuyla sonuçlanır. Üstünlük duygusu ve rahatlama eşzamanlı olarak gülmenin gerçekleşmesini de sağlayabilir. Mizah teorileri –üstünlük, uyumsuzluk, rahatlama gibi- çerçevesinden bakıldığında, bu teorilerin aslında birbiriyle ilgili ve birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Her metin yapısı ve anlamıyla birlikte bir bütündür, mümkün olduğunca bir arada değerlendirilmelidir, düşüncesinden yola çıkılarak, bu çalışmada yukarıda açıklanan dikkatler çerçevesinde, fıkralarda ortaya çıkan eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksikliklerle birlikte mizah teorileri de dikkate alınarak fıkralardaki mizahi incelemeyi yapısal ve anlamsal açıdan daha somut hale getirmek amaçlanmıştır. Makalede, örneklem yoluyla rastgele seçilmiş beş fıkra üzerinde çalışılmıştır. Fıkralarda tespit edilmiş iki temel karşıtlık söz konusudur. Bunlardan ilki Durumu Yaratan Karşıtlık (DYK) diğeri Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık (GYK) tir. Durumu Yaratan Karşıtlık bilgi, beceri, tahammül, kibir, kıskançlık, gibi eksiklikleri içeren durumu ortaya koymakta olup Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık'a zemin hazırlamaktadır. Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık'ta ise sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde eksikliklerin telafi edildiği ve sonuçta ürün olarak da “gülme” nin ortaya çıktığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Mizah teorileri, eksiklik, fıkra, gülme, karşıtlık.

Deveci, Ümral. "Fıkralarda Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık". *idil* 6.28 (2016): 1-16.

Deveci, Ü. (2016). Fıkralarda Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık. *idil*, 6 (28), s.1-16.

¹ * Yrd. Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, umraldeveci(at)gmail.com

OPPOSITIONS CREATING HOMOUR IN JOKES

ABSTRACT

Human beings, who perceive the reality of death however who do not know when it will happen, begin their life with this deficiency. Therefore, throughout their lives, they struggle to consummate and make up for the things that they perceive as deficiency or shortcomings through different ways. Humor is one of these means. The fact that deficiencies are eliminated results in superiority and relaxation. The sense of humor and relaxation simultaneously provide laughter. When theories of humor such as superiority, incongruous and relief are taken into consideration, it seems that these theories are related and support each other. Each text is whole with its form and content, which should be evaluated as a whole as much as possible. Hence this study dwells on shortcomings in jokes and in the lights of these shortcomings and theories of humor, it is intended to make humor in stories, in terms of structural and semantic context, more concrete. Five stories/jokes randomly selected through samples are analyzed in this article. There are two basic types of opposition. The first one is opposition that creates situation, the second one is that creates laughter. The first opposition depicts the shortcomings of knowledge, skill, patience arrogance and jealousy and prepares the second opposition. The opposition that creates laughter make up for shortcomings through cause and effect relationship and laughter comes out.

Keywords: Theories of Humor, deficiency, jokes, laughter, opposition

Giriş

İnsan, çoğu zaman eksikliklerinin farkında olan ve o eksiklikleri çeşitli biçimlerde telafi etmeye çalışan bir canlıdır. Eksikliği giderme yollarından biri de mizahtır. Mizahın temelindeki açık, gizli, pasif ya da aktif saldırganlığı kullanan insan bu şekilde üstünlüğü ele geçirerek eksikliğini gizlemeye ya da gidermeye çalışır, bu aynı zamanda kişiye rahatlama da sağlar. Mizah kuramları içinde yer alan “üstünlük ve rahatlama teoremi²” de bu anlamda mizahın sebebi değil sonucu olarak karşımıza çıkar. Moreall, Gülmede Yeni Bir Teori adlı makalesinde üstünlük, uyumsuzluk, rahatlama kuramlarını ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve hiçbir kuramın gülmeyi tam anlamıyla açıklamadığını ileri sürmüştür. Her kuramın gülmeyi tek bir özelliğiyle öne çıkararak daralttığı sonucuna varan Morreal, gülme gibi bir durumu tanımlayabilmek için son derece genel bir teori ileri sürmek gerektiğini savunur ve bütünsel bir gülme kuramının imkânlarını araştırır. Üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramlarından yola çıkarak gülmenin aslında değişimin neden olduğu memnuniyet verici bir psikolojik durumdan kaynaklandığını ileri süren araştırmacı teorisini “memnuniyet verici psikolojik bir değişiklikten kaynaklanan gülme” olarak adlandırır (Morreal, 1998: 88).

Genellikle tökezleyen ya da düşen insana eğer travmatik bir durum yoksa gülünür. Bergson’a göre tökezleyen insana gülme, onun bir daha tökezlememesi için verilen bir tepkidir, çünkü normal insanlar iki ayağının üzerinde rahatça yürüyebilmelidir (Bergson, 2011: 20, 21). Düşen kişi büyük bir sarsıntı yaşamamışsa o da hemen toparlanmaya çalışarak kendi düşüşüne güler. Bu sahne şöyle açıklanabilir: İnsan -bebekliğindeki emekleme döneminin dışında-iki ayağı üzerinde yürür, bunun aksi, insanın kabulüne göre aykırı bir durumdur. Ayakta olup da düşene gülenler bu aykırı duruma (uyuşmazlık) düşmemenin hazının yanı sıra kendilerinin de her an düşebilme korkusundan kaynaklanan eksikliklerini örtbas ederler. Bir başka deyişle, ayakta olan gülere düşebilme korkusunun onda yarattığı eksikliğini gidermeye

² “Uyumsuzluk teorisi, gülmenin duygusal yönünden çok düşünce ve mantık yönüne ağırlık vermektedir. Üstünlük teorisinde ise ilginç daha çok duygu yönüne kaymakta, eğlence, zafer kazanma duygusu galibiyetten dolayı insanın kendi kendisini kutlaması söz konusu olmaktadır. Halbuki Uyumsuzluk teorisinde umulmadık, mantıksız ve uyumsuz olan bir şeye karşı zihnin tepkisi gülmenin sebebi olarak kabul edilmektedir. Her iki görüşte de gülmeyi başlatan bir ikilik, bir zıtlık olmasına rağmen Üstünlük teorisindeki, gülmenin, kendini üstün görmesi, kendi önemini fark etmesi durumu Uyumsuzluk teorisinde dikkate alınmaktadır. (...) Gülme teorilerinden biri de rahatlama teorisidir. Sıkıntıda, stresten kurtulmaya ve rahatlamaya ağırlık veren bu teori, üstünlük ve uyumsuzluk teorileriyle birleşen bir alana sahiptir.” TÜRKMEN, Fikret (1997). “Modern Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Yorumu” Uluslar arası Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni (Sempozyum) Bildirileri (24-26 Aralık 1996 İzmir) Yayına hazırlayan: Alev Kâhya- Birgül Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları,47

çalışır, düşen kişi ise var olanın dışına çıkmış aykırı bir duruma düşmüştür. Bu hem ayakta olan için hem düşen için genel geçer bilgilerinde uyumsuzluk yaratır. Bu eksikliği gidermek ve ayakta duranla aynı düzeye tekrar çıkabilmek adına o da kendi düşüşüne gülerik içine düşmüş olduğu durumu telafi etmeye çalışır. Bu örnekten yola çıkarak şunu söylemek mümkün olabilir: Mizahın temelinde telafi edilmeye çalışılan bir eksiklik mevcuttur.

Aslında insanın doğasında mükemmel olma isteği vardır. İnsan, eksikliklerini algıladıkça hem kendisiyle hem de varlık dünyasıyla içine düştüğü uyumsuzluğu fark eder ve eksiklikten kaynaklanan bu uyumsuzluğu telafi etme yollarını arar, bu bazen bir davranış, bazen ani beklenmedik bir tepki, bazen hazır cevaplık gibi çeşitli biçimlerde kendini gösterir. Eksikliği bir süreliğine de olsa giderdiğini düşünen insan, bu telafinin sonucu olarak üstünlük duygusuyla birlikte rahatlar ve eşzamanlı olarak buna çoğu zaman gülme ya da gülümseme gibi fiziksel sonuçlarda eşlik eder. Uyumsuzluk, Üstünlük, Rahatlama kuramlarının (Morreall, 1997: 10- 34) Morreall'in araştırdığı 'bütünsel gülme kuramı' içindeki işlevlerini böyle ifade etmek mümkün olabilir.

Sonuç olarak mizahın eksiklikler üzerine inşa edilen bir yapı olduğu varsayımıyla, mizahın nasıl oluştuğunu anlayabilmek için mizahi yanı ağır basan edebi ürünlere de eksiklikler açısından bakmak doğru olacaktır³. Bu çalışmada da yapısal olarak iki bölümden oluştuğunu düşündüğümüz fıkralarda, eksiklerin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl telafi edilmeye çalışıldığı üzerine inceleme yapılmıştır.

Fıkraların İncelenmesi

Mizahın ürünlerinden biri olarak fıkraları incelediğimizde, şunu söylememiz mümkündür; fıkralarda biri "Durumu Yaratın Karşıtlık (DYK) " diğeri ise "Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık (GYK)" diye adlandırılacak olan kendi içerisinde de sebep-sonuç ilişkisinden doğan karşıtlıklar içeren iki temel yapılanma mevcuttur (Kırman, 2005: 57). "Durumu Yaratın Karşıtlık (DYK)" tek başına gülmeceyi oluşturmamakta ancak "Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık'a (GYK)" zemin hazırlamaktadır. Yine fıkralar incelenirken görülmüştür ki (DYK) ta ortaya çıkan "eksiklik", gülmeceyi yaratan sebebi oluşturmakta ve söz konusu eksiklik, sonuçta ironik yanı ağır basan bir cümleye bağlı olarak üstünlük duygusu ve rahatlamayla birlikte gülme davranışıyla telafi edilmeye çalışılmaktadır. DYK'den sonra ortaya çıkan eksikliklerinkimi sembolik kimi gerçek anlamıyla var olmaktadır. Bunlar, fiziksel eksiklik olabileceği gibi duygusal bağlamda inanç eksikliği, hoşgörü, algılama

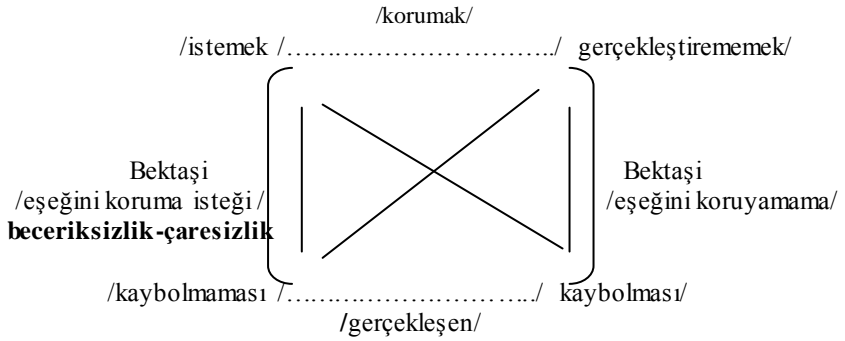
³ Ahmet Akgöl'ün, "Atasözlerde Mizahın İşlevi" adlı basılmamış yüksek lisans tezinde de aynı bakış açısıyla atasözlerde mizahın oluşumunda eksikliğin rolü ve önemi tartışılmış ve incelenmiştir. Atasözlerinin yaratılmasıyla telafi edilen eksikliklerin aynı zamanda mizaha da zemin hazırladığı tespit edilmiştir.

eksikliği, nezaket, anlayış eksikliği, yetenek, cesaret, mantık yürütme eksiklikleri gibi çeşitlilik göstermektedir.

Bu çalışmada fıkralardaki bu ikili yapıyı örneklendirmek adına rastgele seçilen fıkra örnekleri göstergebilimin araçlardan biri olan göstergebilimsel dörtgen⁴ kullanılarak tek tek açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çeşitli konulardaki bu beş fıkra ortak bir çizelge ve ortak göstergebilimsel dörtgen üzerine yerleştirilerek ortaya konulan yapısal modelin tutarlılığı gösterilmeye çalışılmıştır.

1.Fıkra

Bektaşî'nin biri bir gün camiye gider. İçeri girerken eşeğini bağlayacak bir yer bulamaz. "Allah'a emanet" diyerek eşeği avluda bırakıp içeri girer. Fıkranın buraya kadar olan kısmında Bektaşî'nin eşeği bağlamak istemesi ile bağlayacak yer bulamaması, Durumu Yaratan Karşıtlık (DYK) olarak değerlendirilebilir. Bektaşî'nin "Allah'a emanet" ettiği eşeğin kaybolması sonucu "Nice insanlar kendisinden merkep istemişlerdir. Kim bilir kime verdi" demesi Gülmeyi Yaratan Karşıtlığı (GYK) oluşturur.

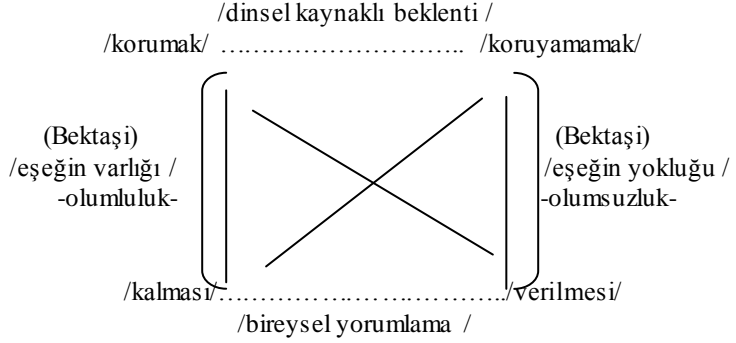

1. Fıkra: Durumu Yaratan Karşıtlık

Göstergebilimsel dörtgenden de görüldüğü üzere sebep sonuç ilişkisinde Bektaşî'nin eşeğini korumak isteyip de koruyamaması karşıtlığında gerçekleşenin

⁴Göstergebilimsel dörtgen: Bir anlamaevreninin gerçekleşmesini sağlayan, göstergebirinciklerin oluşturduğu ilişki ağı; bu birimler arasındaki karşıtlık, çelişkinlik ve içermek eklemeliğini gösteren mantıksal örnekçe. Daha fazla bilgi için bkz. KIRAC Zeynel – Ayşe (Eziler) KIRAN(2000). Yazınsal Okuma Süreçleri, Ankara: Seçkin Yayınevi, 247-265.

Bektaşı'nın eşeğini bağlayacak bir yer bulamamasına dayalı olarak ortaya çıkan beceri eksikliği olduğu görülmektedir.

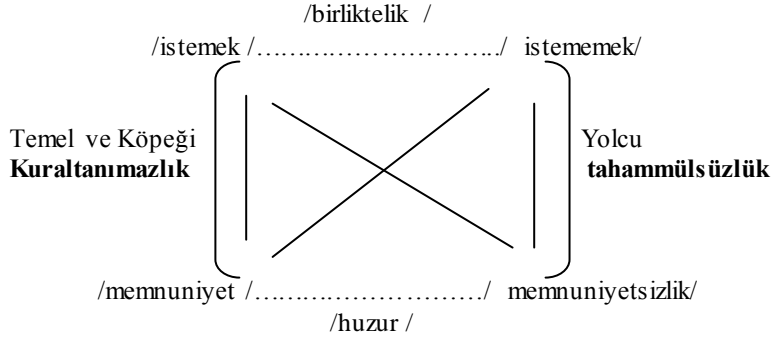

1. Fıkra: Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık

Bektaş'in eşeğinin, varlığı ve yokluğu üzerine kurulan karşıtlıkta, eşeğin başıboş bırakılarak geleneksel ve dinsel kaynaklı beklenti üzerinden "Allah'a emanet" edilmesiyle GYK başlar, Bektaş'in içinde yer aldığı zümrenin yaratınla senlibenli konuşması ve onu kendinden biri ya da kendisini ondan biri sayması anlayışı çerçevesindeki bireysel yorumlaması olan "Nice insanlar kendisinden merkep istemişlerdir. Kim bilir kime verdi" biçiminde beklenmedik cümlesiyle GYK sonuçlanır. Bektaş, aslında içinde bulunduğu çaresizlik ve beceriksizliğini ört bas etmek çabasıyla bu cümleyle eksikliğini telafi etmeye ve kendini rahatlatmaya çalışır. GYK tamamlandıktan sonra gülmece ürün olarak ortaya çıkar.

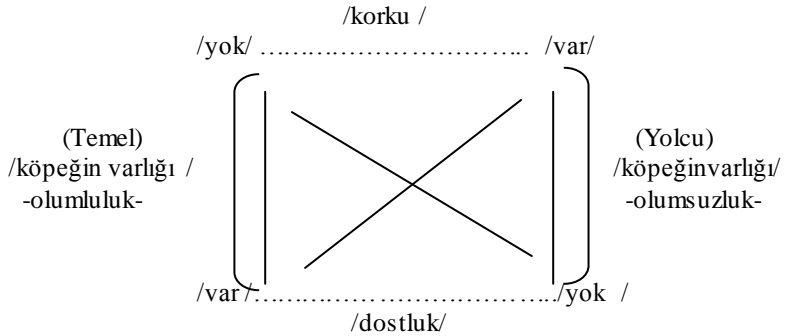
2. Fıkra

Temel köpeğiyle trene biner. Aynı kompartımandaki yolculardan biri köpeğin varlığından rahatsız olur ve Temel'e "Köpeğinize dikkat edin lütfen, şu anda kocaman bir pirenin vücudumda dolaştığını hissediyorum" der. Bu söz üzerine Temel, köpeğine döner "Uy Karabaşım dikkat edesun, bu adamda pire vardır, sana ta geçebulur" der.

2. Fıkra: Durumu Yaratan Karşıtlık

DYK'de sebebi oluşturan şey Temel'in köpekle kompartımana binmesidir. Olayı fıkraya hazırlayan durum böylelikle oluşur. Bu noktada bir eksiklik olarak ifade edilebilecek hayvanlarla toplu taşıma aracına binmenin kuralları çerçevesinde kural bilmezlik ya da kural tanımazlık ortaya çıkar. Diğer yolcunun köpeğin varlığından rahatsız olması ve gerçeği bilmeden köpeğin pireli olduğuna kanaat getirip itham etmesi ise tahammül ve hoşgörü eksikliğine işaret eder.

2.Fıkra: Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık

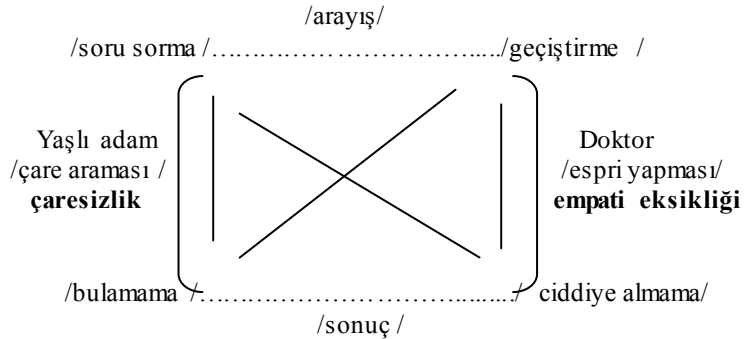
Temel'in korku ve dostluk birimcikleri çerçevesinde GYK dörtgeninde köpeğin varlığından güven ve memnuniyet duymasıyla yolcunun köpeğin varlığından çeşitli sebeplerle (saldırganlık, hastalık ya da haşere gibi) korkması ve memnuniyetsizliği karşıtlık oluşturur. Temel'in üstünlük kurma hamlesiyle “ -Uy Karabaşum dikkat edesun, bu adamda pire vardır, sana ta geçebulur” cümlesiyle yolcunun “-Köpeğinize dikkat edin lütfen, şu anda kocaman bir pirenin vücudumda dolaştığını hissediyorum” cümlesini ters yüz etmesiyle GYK tamamlanır ve gülmece ortaya çıkar.

Bu fıkrada Temel, bir fıkrı tipi olmasından dolayı yolcudan daha çok anlatana, dinleyene ve okura yakındır. Dolayısıyla Temel'in hazırcevaplığı ile Temel'in içine düşürülmeye çalışıldığı eksikliğin giderilmesi sadece Temel'e değil aynı zamanda anlatana, dinleyene, okura da üstünlük duygusuyla birlikte b rahatlama sağlarken eşzamanlı olarak gülme/gülümse hareketine de zemin hazırlar.

3. Fıkra

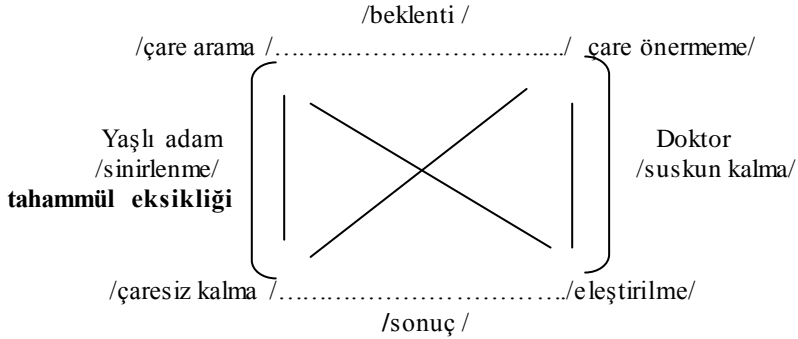
Yaşlı bir adam doktora gider. Ayağının birini doktora göstererek neden ağrıdığını sorar. Doktor “ihtiyarlıktan” diye cevap verir. Beklediğini bulamayan hasta sinirlenerek doktora , “abuk sabuk konuşma diğeri de aynı yaşta o niye ağrımiyor” diyerek karşılık verir.

DYK, Yaşlı adamın hastalığına çare arayışı için doktora soru sorması doktorun ise yaşlılığına gönderme yaparak espriyle geçiştirmeye çalışmasıyla başlar. Doktor, yaşlı adamla duygudaşlık kuramaz bu onun eksikliğidir. Yaşlı adamı yeterince ciddiye almaz ya da aldığı belli etmez. Yaşlı adam da sorusuna cevap bulamaz.

3. Fıkra: Durumu Yaratın Karşıtlık

Yaşlı adam, doktor tarafından anlaşılmadığını alaya alındığını düşündüğünden dolayı doktorun cevabına tahammül gösteremez içine düştüğü eksikliği “diğeri de aynı yaşta o niye ağrımıyor” cümlesiyle gidermek ve doktorun esprili cevabını karşılamak ister.

3.Fıkra: Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık

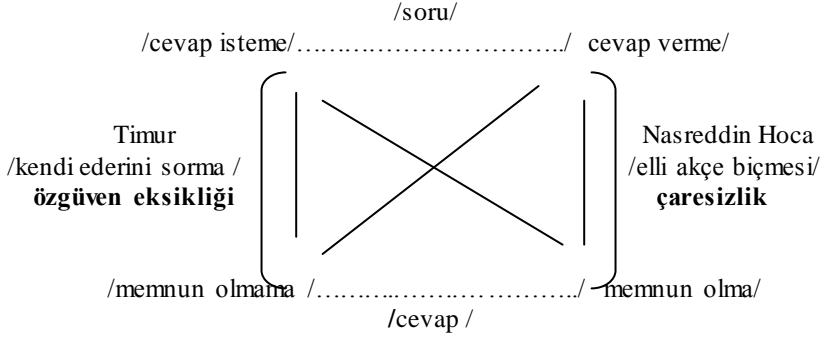
GYK’de doktor, yaşlı adamın beklentisine cevap vermediği için çaresiz kalan yaşlı adam tarafından üstü kapalı olarak bilgisizlikle eleştirilir. Doktorun, yaşlı adam tarafından düşürüldüğü durum, bir yandan yaşlı adamın eksikliğini telafi ederken, bir yandan da doktor karşısında sağladığı üstünlük, dinleyene/okura da rahatlama duygusu ve eşzamanlı olarak gülme sağlar.

4. Fıkra

Nasreddin Hoca, Timurlenk ile hamama gider. Timurlenk, Hoca’ya “Ben kul olsa idim kaç akçe ederdim diye sorar. Hoca elli akçe diye cevap verir. Timurlenk’in “Be iz’ansız, yalnız belimdeki futa elli akçe değer” demesi üzerine Hoca da “Ben de zaten futaya bahâ biçmiş idim.” diye cevap verir.

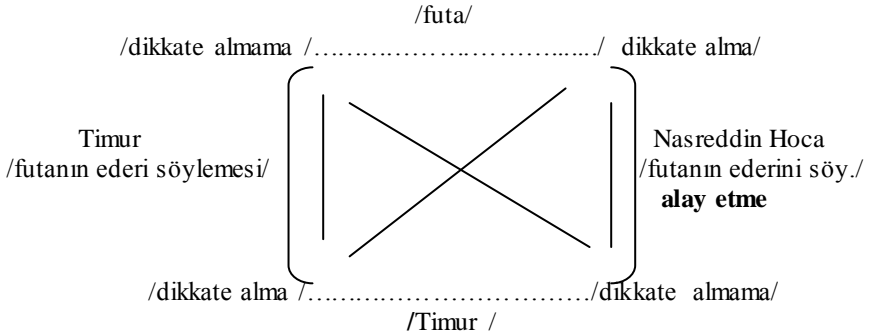
Timur’un kendi ederini sorması ile başlayan DYK’de Hoca’nın “elli akçe” diyerek oldukça düşük bir fiyat söylemesi Timur’u memnun etmez. Oysa Hoca Timur’un kendine fiyat biçtirecek bir soru sormasının altında yatan özgüven eksikliğini sezmiştir, ayrıca hangi meblağı söylese memnun edemeyeceğinin,

Hükümdar'ın karşısında zor durumda kalacağını da farkındadır. Soru karşısında çaresiz kalan Hoca, verdiği cevapla kendini kurtarmanın da peşindedir.

4. Fıkra: Durumu Yaratın Karşıtlık

GYK'de Timur kendisine odaklanmış olup futayı hiç dikkate almamıştır. Nasreddin Hoca ise Timur'u değil futayı dikkate almıştır.

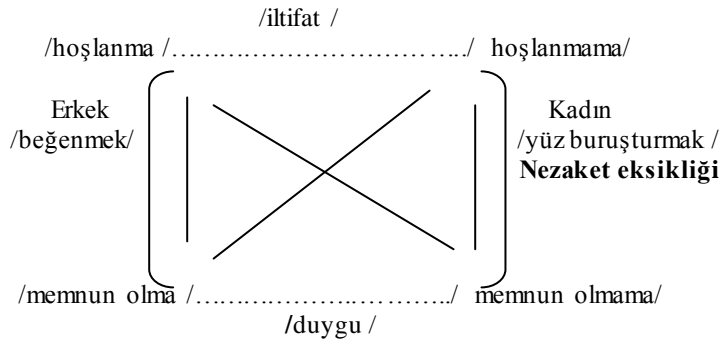
4. Fıkra: Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık

Bu karşılıklı Timur'un sinirlenerek 'Be iz'ansız, yalnız belimdeki futa elli akçe eder' demesi üzerine Hoca'nın ben zaten ona fiyat biçmiştim biçiminde karşılık vermesi beklenmedik bir cümledir. Hoca'nın cümlesinde çaresizliği giderme çabasının yanı sıra arka planda bir alay sezilse de bu cümle arkasından "Sizin gibi birine değer biçilebilir mi?" gibi yeni cümleler üretilebilecek esnekliğe de sahip zekice bir cevaptır. Nasreddin Hoca ile Timur'un beklentileri, bu beklentilerin ortaya çıkardığı eksikliklerle birlikte soru ve cevaplarındaki uyumsuzluk Hoca'nın cümlesi ile bitirilir. Halkın kendisini bulduğu Nasreddin Hoca, son cümlesi ile birlikte Timur'a karşı üstünlük kazanır, son cümleyi söylemiş olmanın rahatlığını yaşar ve dinleyeni ya da okuru da gülümsetir.

5. Fıkra

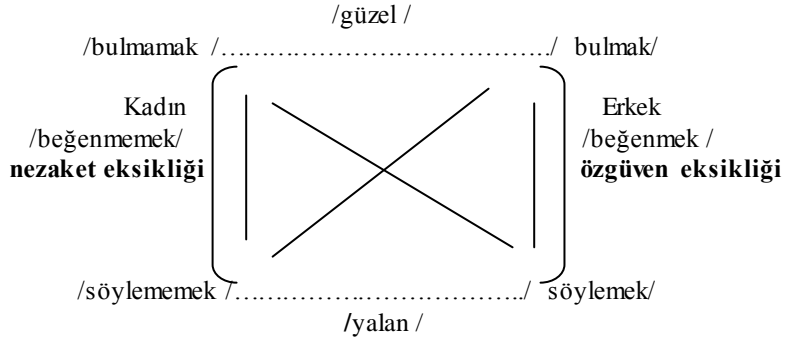
Bir erkekle bir kadın karşılaşır. Erkek kadına "Ne kadar güzelsiniz" der, kadın memnuniyetsiz bir şekilde yüzünü buruşturur. Kadın, erkeğe bakarak "Ne yazık ki sizin için aynı şeyi söyleyemeyeceğim" deyince, erkek de "Öyleyse siz de benim yaptığımı yapın yalan söyleyin" diye cevap verir.

DYK, iltifat ve iltifatın yarattığı duygu ile oluşmuştur. Erkek, beğendiği kadına iltifat etmekten hoşlanır ve bundan memnuniyet duyar, kadın ise tam tersi, adamın iltifatından hoşlanmaz ve yarattığı duygudan da memnun olmaz, "teşekkür ederim" deyip geçiştirmek yerine yüzünü buruşturarak tepkisini doğrudan ortaya koyar. Genel geçer toplumsal kurallar çerçevesinden bakıldığında hoş bir söz söyleyene teşekkürle cevap verilir. Ama kadının tepkisi tam tersi olmuştur nezaket kuralları dışına çıkmıştır.

5. Fıkra: Durumu Yaratan Karşılık

GYK'de ise kadın erkeğe onu beğenmediğini aynı iltifatı onun için söyleyemeyeceğini dile getirerek nezaket kuralları dışına çıkar, erkek özgüvenini tehdit eden bu durum karşısında, kadını beğense ve güzel bulsa da içine düştüğü durumu telafi etmek için "Öyleyse siz de benim yaptığımı yapın yalan söyleyin" diyerek üstünlük oluşturur. Genellikle mağdurun yanında yer alan dinleyici ya da okuru bu cevap rahatlatır ve gülümsetebilir.

5. Fıkra: Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık

Bu karşıtlıkta kadın erkeği beğenmemekte güzel/yakışıklı bulmamakta ve doğruyu söylemektedir(yalan söylememektedir). Erkek ise kadını beğenmekte, güzel bulmakta ancak özgüvenini tamir etmek için yalan söylemektedir.

Sonuç

İncelenen beş fıkrada da görüldüğü üzere, fıkraların yapısal olarak iki bölümden oluştuğu söylenebilir. İlk bölümde sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde bir durumun ortaya konduğu ve bu durumun sonucunda bir eksikliğin kendini hissettirdiği, bu eksikliğı giderme güdüsünün ikinci bölüm olan ve yine sebep sonuç ilişkisiyle şekillenen GYK bölümünde telafi edilmeye çalışıldığı, ortaya çıkan ürünün de gülmece olarak adlandırıldığı söylenebilir. Bu durumda fıkralardaki hazırcevaplık ya da beklenmedik bir hareketin betimlemesiyle ortaya çıkan gülmece bir eksikliğin telafisi sonucu oluşmuş bir üründür denilebilir. Eksikliğin telafisi ile birlikte ortaya çıkan üstünlük ve rahatlama eşzamanlı olarak gülmece de zemin hazırlar.

Aşağıdaki büyük gösterebilimsel dörtgenlerde fıkralardaki karşıtlıkların, benzer özellikler ve ortak bir yapı gösterdiğini açıklayabilmek için DYK ve GYK

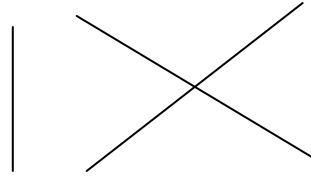
açısından beş fıkra bir arada gösterilmiştir. Bu çalışma için örnek alınmış olan bütün fıkralardaki karşıtlıklar, duruma bağlı olarak sebep-sonuç ilişkisi ve ürüne bağlı olarak da eksiklik değil-eksiklik, gülmece değil-gülmece ilişkisi bağlamında dörtgenlerin üzerine yerleştirilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Söz konusu göstergebilimsel dörtgenlerde de görüldüğü üzere, incelenen bütün fıkralarda DYK, bir eksikliğe -ya da eksikliklere- sebep olmakta, GYK'nin sonucunda da bu eksiklik gülmece yoluyla telafi edilmeye çalışılmaktadır. “Fıkralardaki Karşıtlıklar” çizelgesinde de incelenen fıkralar “Başlangıç \Rightarrow DYK \rightarrow Ürün (Eksiklik) // GYK \rightarrow Ürün (Gülmece)” formülüyle ifade edilecek bir biçimde sütunlarda özetlenmiştir.

DURUMU YARATAN KARŞITLIK

/Durum/

/SebeP/...../Sonuç/

1. Eşğini bağlamak istemesi
2. Temel'in köpeği ile trene binmesi
3. Ayağının birini doktora göstermesi
4. "Kaç akçe ederdim" sorması
5. Erkeğin "Ne kadar güzelsiniz" demesi

1. Bağlayacak yer bulamaması
2. Yolculardan birinin rahatsız olması
3. Doktora neden ağrıdığını sorması
4. Hocanın "Elli akçe" demesi
5. Kadının yüzünü buruşturması

/Eksiklik/...../Eksiklik değil/

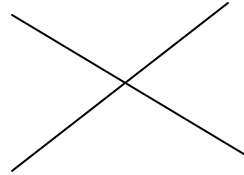
/Ürün/

GÜLMECEYİ YARATAN KARŞITLIK

/Durum/

/SebeP/...../Sonuç/

1. "Allah'a emanet olsun"
2. "Bir pire üzerinde dolaşıyor gibi"
3. "İhtiyarlıktan ağrıyor"
4. "Belimdeki futa elli akçe değer"
5. "Aynı şeyi söyleyemeyeceğim"

1. "Kim bilir kime verdi"
2. "Bu adamda pire var sana da geçebilir"
3. "Diğeri de aynı yaşta o niye ağrımıyor"
4. "Ben de zaten futaya bahâ biçmişdim."
5. "Siz de yalan söyleyin"

/Gülmece /...../Gülmece değil/

/Ürün/

FIKRALARDAKİ KARŞITLIKLAR

Başlangıç	Kahraman-karşıt kahraman		Durumu Yaratın Karşıtlık	Gülmeceyi Yaratın Eksiklik	Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık		
1.Bektaşî'nin eşeğiyle camiye gitmesi	Bektaşî	Bektaşî	Eşegini bağlamak istemesi	Bağlayacak yer bulamaması	Beceri eksikliği Çaresizlik	Camiye girerken emanet” demesi	Bulamayınca “ Nice insanlar kendisinden merkep istemişlerdir. Kim bilir kime verdi” demesi
2.Temel'in köpeği ile yolculuğa çıkması	Temel ve köpeği	Yolcu	Temel'in köpeği ile trene binmesi	Yolculardan birinin köpektan rahatsız olması	Tahammül eksikliği Kural tanımazlık	“Köpeğinize dikkat edin, kocaman bir pirenin üzerimde dolaştığını hissediyorum” demesi	Temel'in “Uy karabaşım tikkat et, bu adamda pire vardur, sana ta geçebilir” demesi
3.İhtiyar bir adamın doktora gitmesi	İhtiyar	doktor	Ayağının birini doktora göstermesi	Doktora neden ağrıdığını sorması	Empati eksikliği Çaresizlik	Doktorun “İhtiyarlıktan” diye cevap vermesi	Hastanın “abuk subuk konuşma diğeri de aynı yaşta o niye ağrıyıyor” demesi
4.Hocanın, Timurlenk ile hamama gitmesi	Hoca	Timurlenk	Timur'un “Ben kul olsa idim kaç akçe ederdim diye sorması	Hocanın “Elli akçe” demesi	Özgüven eksikliği Çaresizlik	Timurlenk'in“Be iz'ansız, yalnız belimdeki futa elli akçe değer”demesi	Hocanın “Ben de zaten futaya bahâ biçmiş idim.”demesi
5.Bir adaml bir kadın karşılaşması	Adam	Kadın	Adamın kadına “Ne kadar güzelsiniz” demesi	Kadının memnuniyetsiz bir şekilde yüzünü buruşturması	Nezakat eksikliği Özgüven eksikliği	Kadının “Ne yazık ki sizin için aynı şeyi söyleyemeyeceğim” demesi	Adamın “Öyleyse siz de benim yaptığımı yapın, yalan söyleyin” diye cevap vermesi

KAYNAKÇA

AKGÖL, Ahmet. Atasözlerinde Mizahın İşlevi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2016.

BERGSON, Henri. Gülme. (Y. Avunç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

KIRAÇ, Zeynel – Ayşe (Eziler) KIRAN. Yazınsal Okuma Süreçleri, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000.

KIRMAN, Ümral Deveci, “Nasreddin Hoca Fıkalarında Gülmeceyi Yaratan Karşıt Unsurların Değerlendirilmesi” I. Uluslar Arası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri. Akşehir: Akşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, 2005.

MORREALL, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. Çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer. İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

MORREALL, John. “Gülmede Yeni bir Teori” Milli Folklor (38), 1998.

TÜRKMEN, Fikret. “Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları” V.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Nasrettin Hoca Seksiyon Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.